

УДК 008

Zwolan Marta**«DIALOG CYWILIZACJI»
A WSPÓŁCZESNY ŁAD MIĘDZYNARODOWY****Зволян М.****«ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ДІАЛОГ»
І СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПОРЯДОК**

Культурно-цивілізаційна ідентичність – це один з елементів, які формують сучасний міжнародний порядок. Розмаїття цивілізацій і культур утруднює діалог і часто стає причиною для суперництва. Про здійснення державою певних дій сьогодні вирішує, головним чином, цивілізаційна належність. Таким чином, цивілізаційний розвиток зумовлює зміну певної моделі міжнародної системи на іншу, яка спирається або на міжкультурний діалог, або на суперництво між цивілізаціями.

Ключові слова: «діалог цивілізацій», цивілізація, культура, міжнародний порядок.

Зволян М.**«ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ ДИАЛОГ» И СОВРЕМЕННЫЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПОРЯДОК**

Культурно-цивилизационная идентичность – это один из элементов, которые формируют современный международный порядок. Разнообразие цивилизаций и культур усложняет диалог и часто становится причиной соперничества. Об осуществлении государством определенных действий сегодня решает, главным образом, цивилизационная принадлежность. Таким образом, цивилизационное развитие обуславливает изменение некоторой модели международной системы на другую, которая основывается либо на межкультурном диалоге, либо на соперничестве между цивилизациями.

Ключевые слова: «диалог цивилизаций», цивилизация, культура, международный порядок.

Zwolán M.

«DIALOGUE BETWEEN CIVILIZATIONS» AND CONTEMPORARY INTERNATIONAL ORDER

Cultural and civilizational identity is one of the element shaping the interanational order. The multiplicity of civilizations and cultural diversity makes difficult to engage in dialogue and often contributes to development conflicts. Civilizational affiliation determines the involvement of the state in certain activities. Thus, the development of civilization results in the reconstruction on particular model of international system to another, based on intercultural dialogue or rivalry between civilizations.

Key words: *dialogue between civilizations, civilization, culture, international order.*

Od zakończenia zimnej wojny intelektualiści i badacze tworzą koncepcje nowego ładu międzynarodowego próbując określić na czym ma on polegać, na jakich wartościach się opierać i jak ma wyglądać. Wielu badaczy ukazuje zależność ładu międzynarodowego od relacji zachodzących między cywilizacjami, które współcześnie odgrywają zasadniczą rolę na świecie. Przykładem takich koncepcji mogą być teoria «zderzenia cywilizacji» S. Huntingtona, «końca historii» F. Fukuyamy czy «dialogu cywilizacji» M. Chatamiego. Na ich podstawie i w opozycji do nich powstawały i inne, które próbowały określić zależności międzycywilizacyjne i spojrzenie na układ systemu międzynarodowego w kontekście «dychotomii kultur» potwierdzając tym samym fakt, że tożsamość kulturowa i cywilizacyjna określonych obszarów buduje ład i system międzynarodowy.

Zajmując się zagadnieniem zależności cywilizacji i ładu światowego warto przyjrzeć się pojęciom cywilizacji i kultury jak również relacjom zachodzącym pomiędzy współczesnymi cywilizacjami oraz możliwością ich dialogu. Należy przede wszystkim wyjaśnić dwa pojęcia z tym związane, cywilizacja i kultura. Ich właściwa interpretacja pozwala na lepsze zrozumienie, czym jest «dialog cywilizacji».

Etymologicznie słowo cywilizacja wywodzi się od łacińskiego słowa *civilitas*, co oznacza poczucie obywatelskie czy też uprzejmość¹. Tak więc cywilizacja oznacza «stan rozwoju społeczeństwa w danym okresie historycznym, uwarunkowany stopniem opanowania przyrody

¹ M. Chmaj, W. Sokół, Mała encyklopedia wiedzy politycznej, Toruń 1997, s. 46.

przez człowieka; ogół dóbr materialnych, środków i umiejętności produkcyjnych oraz instytucji społecznych»². Pojęcie kultura również wywodzi się z języka łacińskiego od słowa *cultura*, co oznacza uprawiać, zdobić³. Kultura jest to «całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalany i wzbogacany w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie»⁴.

Przedstawione przeze mnie pojęcia mogą wydawać się tożsame jednak po bliższym spojrzeniu możemy zauważyć występujące między nimi różnice, które choć nie ostre, to jednak występują. Możemy się spotkać z kilkoma podziałami na kulturę i cywilizację. Dla jednych to podział na kulturę duchową i materialną, inni uważają, że kultura to wartości a cywilizacja to wytwory człowieka. W jeszcze innym spojrzeniu na te dwa terminy kultura jest rozumiana jako doskonalenie człowieka i jego otoczenia a cywilizacja, jako efekt tych ulepszeń. Ostatnim z najbardziej popularnych rozgraniczeń tych pojęć jest odnoszenie kultury do człowieka a cywilizacji do jego otoczenia⁵. Równie ważnym ze względu na różnice pomiędzy kulturą a cywilizacją jest ich zakres. Cywilizacja ze względu na zakres jest szerszym pojęciem aniżeli kultura, która jest jedną z najważniejszych elementów składowych cywilizacji⁶. Tak więc nie ma jednego konkretnego podziału na to czym jest kultura a czym cywilizacja, gdyż pojęcia te są tak sobie bliskie, że trudne jest znalezienie klarownej granicy pomiędzy nimi. Występują jednocześnie i wzajemnie się uzupełniają, jednak nie oznaczają tego samego.

W niniejszym artykule podjęłam się wyróżnienia i scharakteryzowanie czterech podstawowych cywilizacji, które obecnie odgrywają zasadniczą rolę i wpływają na kształt ładu światowego tj. cywilizację zachodnią, chińską, islamską oraz afrykańską. Pomiedzy cywilizacjami może dochodzić do różnego rodzaju kontaktów, których forma może wpływać na układ sił w stosunkach międzynarodowych. Jednak by móc mówić o rodzaju kontaktów międzycywilizacyjnych warto przyjrzeć im się bliżej.

² M. Szymczak, Słownik Języka Polskiego, Warszawa 1983, t. I, str. 325.

³ M. Chmaj, W. Sokół, Mała encyklopedia... s. 145.

⁴ M. Szymczak, Słownik Języka Polskiego, Warszawa 1983, t. I, s. 1083.

⁵ H. Grabowski, Trzy eseje o kulturze, http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1186&f=artykul_1186.doc [dostęp: 07.02.2015]

⁶ M. Kociuba, Tożsamość kulturowa cywilizacji europejskiej. O potrzebie aksjologicznej «metanoi», «Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska», vol. XXVII, 3, Lublin 2002, s. 38.

Cywilizacja zachodnia, rozszerza pojęcie cywilizacji europejskiej, gdyż obejmuje zarówno państwa wchodzące w struktury Unii Europejskiej jak również państwa należące do NATO oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. U źródeł cywilizacji zachodniej leżą wartości starożytnych Greków i Rzymian. Charakterystycznymi cechami tej cywilizacji są jej wartości i zasady, a mianowicie rządy prawa, pluralizm polityczny, trójpodział władzy, demokracja przedstawicielska, gospodarka rynkowa, przestrzeganie praw człowieka, oddzielenie struktur państwowych od struktur religijnych, ale również tolerancja etniczna i religijna oraz wolność osobista. Wymienione komponenty wraz z podłożem historycznym decydują o charakterze cywilizacji zachodniej⁷.

Kolejną z omawianych cywilizacji jest cywilizacja chińska, zwana też cywilizacją konfucjańską, jednak bardziej stosownym terminem jest określenie «chińska». Cywilizacja ta wykracza jednak poza granice Chin i obejmuje również obszar Azji Południowo – Wschodniej jak również, pokrewne jej kultury Wietnamu i Korei. Wspomniany już konfucjanizm jest ważnym elementem tej cywilizacji⁸. Stanowi on jedno ze źródeł cywilizacji chińskiej. Jedną z cech tej cywilizacji jest również poszanowanie dla zdolności przetrwania i pracowitości.

Cywilizacja islamska obejmuje swoim zasięgiem tereny Półwyspu Arabskiego, Północnej Afryki a także część Azji Środkowej. W jej granicach mieści się wiele różnych kultur czy też subcywilizacji np. arabska, turecka, perska i malajska⁹. Ta cywilizacja przywiązuje wagę do poczucia wspólnoty wyznawców¹⁰. Ponadto cechuje ją wspólna religia, jaką jest islam, ścisły związek pomiędzy państwem a religią, brak poszanowania dla praw człowieka i wolności osobistej.

Cywilizacja afrykańska obejmuje obszar na południe od Sahary, jest to cywilizacja uznawana przez wielu uczonych za ewentualną. Dzieje się tak, dlatego, iż północna i wschodnia część kontynentu afrykańskiego należy do cywilizacji islamu, a w części południowej możemy zauważyć duże oddziaływanie kultury europejskich kolonizatorów¹¹. Dla tej cywilizacji ważną jest, jakość stosunków międzyludzkich, w tym więzy rodzinne.

⁷ T. Nowak, Perspektywy cywilizacji europejskiej, «Studia europejskie», nr 3/2011, s. 9.

⁸ S. P. Huntington, Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego, Warszawa 2008, str. 55.

⁹ Tamże, s. 56.

¹⁰ T. Nowak, Perspektywy cywilizacji..., s.12.

¹¹ S. P. Huntington, Zderzenie cywilizacji..., s.59.

Poza wymienionymi powyżej cywilizacjami w literaturze możemy znaleźć inne przykłady cywilizacji tj. cywilizację latyno-amerykańską, cywilizację prawosławną, cywilizację hinduistyczną, cywilizację buddyjską oraz cywilizację japońską.

Cywilizacja latyno-amerykańska związana jest z cywilizacją zachodnią i uznawana jest za jej podgrupę lub za odrębny byt. Zgodnie z nazwą obejmuje ona obszar Ameryki Łacińskiej. Cywilizacja ta zawiera w sobie kultury tubylcze np. Chile, Peru, Meksyk, Boliwię. Jest to cywilizacja o charakterze korporacyjnym i autorytarnym¹².

Za ośrodek cywilizacji prawosławnej badacze w większości uznają Federację Rosyjską. Od zachodniego chrześcijaństwa odróżnia ją kilka komponentów takich jak bizantyjski rodowód, odrębna religia, dwieście lat panowania tatarskiego, biurokratyczny despotyzm oraz ograniczone kontakty z Renesansem, Reformacją czy Oświeceniem, które stanowią ważny aspekt dla Zachodu¹³.

Kolejną z cywilizacji to cywilizacja hinduistyczna istniejąca na subkontynencie indyjskim, mniej więcej od ok. 1500 roku p.n.e.. Określana jest mianem indyjskiej lub hinduistycznej, przy czym ta druga nazwa jest bardziej adekwatna gdyż cywilizacja ta wykracza poza obszar Indii. Hinduizm będący centralnym elementem kultury subkontynentu jest również jądrem indyjskiej cywilizacji. Cechuje ją również dobro ogółu oraz nierówność społeczna spowodowana podziałem na kasty¹⁴.

Często utożsamianą z cywilizacją hinduistyczną jest cywilizacja buddyjska, która obejmuje Birmę, Laos, Kambodżę i Tajlandię. Cywilizację tę cechuje nurt religijny, którego założycielem był Budda. Religia ta propaguje narodowe i cnotliwe życie na drodze do nirwany, a także konieczność samodoskonalenia i medytacji¹⁵.

Ostatnią z cywilizacji jest cywilizacja japońska. Co prawda została ona wyodrębniona z cywilizacji chińskiej między 100 a 400 rokiem naszej ery ale często obecnie jest łączona właśnie z cywilizacją chińską. Posiada one te same cechy co cywilizacja konfucjańska i jako całość często jest określana mianem cywilizacji Dalekiego Wschodu¹⁶.

¹² D. Miłoszewska, Zderzenie cywilizacji – mit czy rzeczywistość?, <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/962/1/Zderzenie%20cywilizacji.pdf> [dostęp: 10.02.2015]

¹³ S. P. Huntington, Zderzenie cywilizacji..., s. 56.

¹⁴ Tamże, s. 55.

¹⁵ D. Miłoszewska, Zderzenie cywilizacji – mit czy rzeczywistość?, s.3.

¹⁶ S. P. Huntington, Zderzenie cywilizacji..., s. 55.

Zmiany jakie zachodzą w środowisku międzynarodowym powodują przemiany i ewolucję cywilizacji. Jedną z przyczyn zmian są nieustające procesy globalizacji, które wpływają na dążenie społeczeństw, państw, podmiotów stosunków międzynarodowych do wspólnotowania możliwie jak największej części sfer współistnienia. Niewątpliwym wpływem ma tu rozwój czynnika technologicznego nierozzerwalnie związanego z zagadnieniem globalizacji. To rozwój technologii pozwala na lepszą komunikację, łatwiejszy dostęp do wszelakich informacji w tym również informacji na temat kultur i cywilizacji, a tym samym na poznanie złożoności świata, jego wielokulturowości i wieloreligijności oraz wielorasowości¹⁷.

Procesy globalizacji mogą także negatywnie oddziaływać na sferę kulturowości a tym samym funkcjonowania poszczególnych cywilizacji. Wiąże się to głównie z kryzysem wszystkich tradycyjnych kultur, religii, z przemieszczeniem milionów ludzi szukających lepszych warunków do życia. Przykładem takiego oddziaływania globalizacji może być ruch migracyjny z biednego Południa do bogatej Północy oraz zapowiedź zmian w strukturze społecznej, gospodarczej i kulturowej świata, których intelektualną siłą napędową będą mieszkańcy Azji i Ameryki Południowej. Innym przykładem są zmiany w państwach islamskich, Egipcie, Tunezji, Libii. Zmiany te już mają swój początek i wiążą się z sytuacją, gdy ideowe przywództwo rasy białej stopniowo traci na znaczeniu, gdyż nie wypracowała ona konstruktywnej wizji naprawy świata.¹⁸

Zło drzemiące w ludzkiej naturze niejednokrotnie dochodziło do głosu w sytuacji walki o władzę, wpływy, warunki bytowe. Ludzie a zarazem ich natura tworzą cywilizację. Tak więc każda z cywilizacji, czy to cywilizacja europejska, chińska, islamska czy afrykańska ma w swojej historii nawiązanie do aktów przemocy i nietolerancji. Te dwa czynniki oraz towarzyszące im zderzenia nacjonalizmów prowadzą do różnego rodzaju konfliktów, zarówno konfliktów międzycywilizacyjnych jak i wewnątrz danej cywilizacji¹⁹. Skupiając się na konfliktach wewnątrz cywilizacji w historii ludzkości możemy znaleźć wiele przykładów takich zdarzeń. Na przykład w obrębie cywilizacji chrześcijańskiej, określanej też zachodnią przykładem mogą być stosunkowo niedawne wydarzenia w byłej Jugosławii²⁰. Jeśli spojrzeć na cywilizację islamską takim przykładem jest kon-

¹⁷ T. Nowak, *Perspektywy cywilizacji...*, s.16.

¹⁸ Tamże, s. 17.

¹⁹ Tamże, s. 14.

²⁰ Wojna domowa mająca miejsce w obszarze byłej Jugosławii a latach

flikt Iraku i Iranu z lat 80 XX wieku²¹. Warty uwagi są również konflikty wewnątrz cywilizacji afrykańskiej w Rwandzie i Sudanie²².

Kolejną kwestią, którą należy podkreślić w niniejszych rozważaniach jest zagadnienie «dialogu cywilizacji», zwłaszcza w kontekście wpływu dialogu na kształt współczesnego ładu międzynarodowego. Interpretacji znaczeniowej «dialogu cywilizacji» podjął się M. Chatami w swojej koncepcji, którą przedstawił w 1998 roku na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Koncepcja ta zakłada realizację zasad uniwersalnej sprawiedliwości i wolności, promowania zrozumienia kulturowego, ekonomicznego i politycznego oraz odrzucenia siły. Zgodnie z nią miałyby być umacniane fundamenty sprawiedliwości, wolności i praw człowieka. Twórca teorii «dialogu cywilizacji», jako cele tego dialogu wyróżnia poszukiwanie wspólnych obszarów porozumienia pomiędzy cywilizacjami i w ich obrębie w celu działań wobec globalnych wyzwań; akceptację współpracy i poszukiwania mechanizmów promocji uniwersalnych wartości oraz zapobiegania globalnym zagrożeniom oraz jako trzeci cel próbę stosowania zasad sprawiedliwości, równości, po-

1992-1995, stronami konfliktu byli bośniaccy Serbowie i władze Bośni i Hercegowiny. W wyniku działań wojennych oraz czystek etnicznych zginęło około 100 tys. ludzi. Konflikt został zakończony wymuszonym przez Sojusz Północnoatlantycki układem w Dayton, na mocy tego układu ustanowiono granice zewnętrzne i wewnętrzne Bośni.

²¹ Konflikt określanym mianem Pierwszej wojny w zatoce, trwający w latach 1980 -1988 pomiędzy Irakiem i Iranem. Przyczyną była próba przeniesienia rewolucji szyitów irańskich do Iraku, gdzie rządzącą partią była sunnicka partia Baas, w sytuacji gdzie większość w Iraku stanowili szyici. Wojnę przerwano w 1988 r. podpisując zawieszenie broni w oparciu o zasadę «status quo ante». W czasie tego konfliktu zginęło ponad milion osób, straty materialne wyniosły ponad 400 mld dolarów. W wyniku konfliktu było gwałtowne wzmocnienie Iraku popieranego przez państwa zachodnie jak i Związek Radziecki, które wynikało głównie z obawami przeniesienia rewolucji islamskiej do państw ościennych.

²² Konflikt w Rwandzie trwający około 100 dni w 1994 r., był to pogrom ludności pochodzenia Tutsi dokonany przez ekstremistów Hutu. Szacuje się, że w wyniku tego konfliktu zginęło około 1 mln osób. Konflikt zakończył się w wyniku obalenia władzy Hutu przez Tutsi. W Sudanie konflikt plemienny, pomiędzy koczowniczymi plemionami Sudanu o dobra naturalne zapoczątkowane w 2009 r. Przyniósł on kilka tysięcy ofiar a wiele osób opuściło swoje miejsce zamieszkania, walki toczyły się głównie na terenach Sudanu Południowego.

koju i solidarności jak również fundamentalnych zasad prawa międzynarodowego i Karty Narodów Zjednoczonych²³.

«Dialog cywilizacji» nie może odbywać się bez wzajemnego zrozumienia i pogłębiania wiedzy na temat cywilizacji; podejmowania współpracy i wymiany doświadczeń pomiędzy cywilizacjami w różnych dziedzinach np.: nauki, kultury, ekonomii. Cywilizacje by prowadzić dialog powinny promować tolerancję i szacunek dla odmienności, podejmować współpracę by przeciwdziałać globalnym zagrożeniom (terroryzm, degradacja środowiska); ponadto powinny dbać o promocję i ochronę praw człowieka (praw kobiet, dzieci, imigrantów, mniejszości) oraz dążyć do budowy zaufania zarówno na poziomie globalnym jak i regionalnym²⁴.

Analizując pojęcie «dialogu cywilizacji» możemy zauważyć, iż jego podmiotami nie są jedynie cywilizacje. W kontekście spojrzenia na ład międzynarodowy są nimi również organizacje międzynarodowe, rządy i społeczeństwa obywatelskie, organizacje pozarządowe jak również uczeni, myśliciele, naukowcy, ludzie z dziedziny sztuki i kultury. Głównym zadaniem tych podmiotów jest promowanie dialogu jak również nowego paradygmatu stosunków międzynarodowych. Ten nowy ład światowy powinien być oparty na włączeniu, dialogu i obopólnym zrozumieniu i szacunku. Aby stworzyć nowy ład międzynarodowy należy odrzucić politykę siły, działania mające na celu wykluczenie i rywalizację a przede wszystkim nie uciekać się do używania siły za wyjątkiem samoobrony jak również podjąć współpracę mającą na celu budowę świata wolnego od broni masowego rażenia oraz bez dyskryminacji pomiędzy państwami²⁵.

Koncepcja «dialogu cywilizacyjnego» popierana przez Zgromadzenie Ogólne ONZ to nowy paradygmat w stosunkach międzynarodowych, który nie może istnieć bez relacji opartych na równości, braku monopolu siły, indywidualnej odpowiedzialności w relacjach międzynarodowych oraz partnerstwa. Te cztery komponenty decydują o możliwości istnienia «dialogu cywilizacji» w stosunkach międzynarodowych.

Relacje międzycywilizacyjne to nie tylko «dialog cywilizacji», ale również inne kontakty występujące między nimi. Literatura przedmiotu wyróżnia trzy rodzaje tych stosunków. Należą do nich sporadyczne

²³ A. Dzisiów, «Dialog Cywilizacji» Mohammada Chatamiego jako współczesny model stosunków międzynarodowych – alternatywa dla «Zderzenia cywilizacji» Samuela Huntington, <http://www.psz.pl/168-archiwum/aleksandra-dzisiow-dialog-cywilizacji> [dostęp: 10.02.2015]

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

spotkania, ekspansja i napór jednej cywilizacji oraz interakcje (intensywne, ciągłe i wielokierunkowe kontakty). Wymienione powyżej rodzaje kontaktów znajdują swoje odzwierciedlenie w historii.

Zaczynając od pierwszego typu relacji, sporadycznych spotkań miały one miejsce przed erą nowożytną. Poprzez znaczne odległości kontakt cywilizacji był utrudniony, tak więc stosunki handlowe, kulturalne czy militarne odbywały się w ramach tej samej cywilizacji²⁶.

Wraz z rozwojem ludzkości, pogłębianiem wiedzy i rozwojem technologii miejsce sporadycznych spotkań zajęły ekspansja i napór jednej cywilizacji. Na przełomie XV i XVI wieku rozpoczęła się trwająca do XVIII wieku epoka wpływów cywilizacji zachodniej. W końcu XIX wieku przeniosła się ona na tereny Afryki, Azji i Bliskiego Wschodu, co skutkowało kolonizacją tych terenów. Ta ekspansja spowodowała podporządkowanie się kultury islamskiej i indyjskiej cywilizacji zachodniej. W XX wieku sytuacja uległa zmianie, cywilizacje niegdyś podporządkowane cywilizacji Zachodu stanęły na równi z nią. Tak więc dominacja jednej cywilizacji zastąpiona została interakcjami pomiędzy różnymi cywilizacjami²⁷.

Obok wymienionych już rodzajów kontaktów międzycywilizacyjnych występują procesy dyfuzji i współdziałania. Dyfuzja jak i transmisja materiałów kulturowych obejmuje różne elementy kultury, głównie materialne ale również aspekty kultury takie jak wartości, obyczaje czy systemy ideologiczne. Dyfuzja elementów kultury powoduje spotkanie odmiennych struktur cywilizacji. Proces ten odgrywa podstawową rolę w kształtowaniu stosunków międzynarodowych. Idąc za F. Konecznym dyfuzja związana jest z dezorganizacją i upadkiem danego systemu cywilizacyjnego, ponadto obce kulturowo elementy zagrażają jednolitości ładu życia zbiorowego pociągając za sobą stan acywilizacyjny. Cywilizacje kontaktują się między sobą ale nie przyswajają treści odmiennych kulturowo, poza wytworami kultury materialnej²⁸.

Ostatnim sposobem kontaktowania się cywilizacji jest konfrontacja. To relacja długotrwała w czasie, w której ludzie i społeczeństwa odrębnych przynależności wchodzi w różne akcje i reakcje pozwalające określić ich tożsamość. Konfrontacja obejmuje głównie relacje, które zachodzą pomiędzy odmiennymi systemami wartości. Nie prowadzi

²⁶ K. Brataniec, Zachód i świat islamu w świetle koncepcji Samuela Huntingtona, «Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny», rok LXX, zeszyt 2, Kraków 2008, s. 169.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, s. 170.

ona do dominacji czy podporządkowywania jednej ze stron. W wyniku konfrontacji precyzowane są poszczególne tożsamości cywilizacyjne oraz następuje identyfikowanie jednostek z konkretnymi systemami aksjonormatywnymi. Tak więc jest ona relacją zachodzącą pomiędzy cywilizacjami zarówno kiedyś jak i dziś²⁹.

Kształt relacji międzycywilizacyjnych uwarunkowany różnorodnością cywilizacji może odbywać się w kilku formach, głównie opartych na rywalizacji bądź narzucaniu swoich wartości przez silniejszą cywilizację. Jednak pomiędzy cywilizacjami przy spełnieniu kilku warunków może zachodzić dialog, tzw. «dialog cywilizacji», który jest jednym z uwarunkowań ładu światowego. Tak więc warto zadać sobie pytanie, który ze sposobów relacji między cywilizacjami jest bardziej zasadny przy kształtowaniu ładu światowego.

Z pewnością tożsamość cywilizacyjna kształtuje pewne wzorce układu systemu międzynarodowego. To zagadnienie tożsamości wpływa na to czy mamy do czynienia ze spójnością, współdziałaniem czy konfliktem na świecie. O zaangażowaniu się państwa w określone działania decyduje dzisiaj w głównej mierze właśnie przynależność cywilizacyjna. Tym samym rozwój cywilizacyjny skutkuje przebudową określonego modelu systemu międzynarodowego w inny, oparty albo na dialogu międzykulturowym, albo budowany w oparciu o rywalizację między cywilizacjami. Odmienność systemów od zawsze stanowiła podłoże do rywalizacji, ale pamiętajmy też, że cywilizacje mogą posiadać zdolność do współpracy i rywalizacji jednocześnie.

Warto podkreślić, że naturalnym procesem jest obecnie zjawisko pojawiania się wewnątrz jednej cywilizacji przedstawicieli innej cywilizacji. Jest to charakterystyczne zwłaszcza dla cywilizacji zachodniej, która w coraz większym stopniu zdaje się być przesiąknięta kulturą i cywilizacją islamską dążącą do zdobywania stanowisk i wpływów pozwalających jej na podejmowanie decyzji w ramach cywilizacji zachodniej. To nowe zjawisko z jednej strony może być traktowane jako niebezpieczne i wzorem S. Huntingtona utożsamiane z konfliktem międzycywilizacyjnym zachodzącym w obrębie jednej cywilizacji, czego przykładem mogą stanowić zamachy z początku stycznia 2015 r., jakie miały miejsce w Paryżu. Z drugiej strony pojawienie się jednej cywilizacji w obrębie drugiej może być symptomem na pojednanie cywilizacyjne pomiędzy odrębnymi kulturami, aczkolwiek nie jest to łatwy proces. Z pewnością zgodzimy się z tezą, że to cywilizacje stanowią punkt wyjścia do analizy kształtu przyszłego ładu międzynarodowego.

²⁹ Tamże.